

Research Article

The Project Management of Volunteer Graduates of Prince of Songkla University in Promoting Cultural Diversity in the Southern Border Provinces

Soleehah Kohing*

Master of Arts (Human and Social Development), Graduate Student
Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University

Punya Tepsing

Doctor of Arts (Arts and Culture Research), Associate Professor
Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University

*Corresponding author: soleehah.kohing@gmail.com

Received: July 5, 2025/ Revised: December 29, 2025/ Accepted: December 30, 2025

Abstract

This study examines the project management process of volunteer initiatives led by graduate volunteers from Prince of Songkla University to promote cultural diversity in Thailand's southern border provinces. The research employs the Project Management Theory (PMBOK), developed by the Project Management Institute (PMI), as the primary conceptual framework, supported by James A. Banks' Dimensions of Multicultural Education. A qualitative research methodology was applied, utilizing document analysis and fieldwork through in-depth interviews with six graduate volunteers who served between 2017 and 2024. Data were verified through triangulation and analyzed using descriptive analysis. The findings reveal five key stages in project management: 1) Initiation: Volunteers began by entering the community, adapting to new environments, and studying the local context. 2) Planning: Volunteers designed action plans based on insights from the initial community assessment. 3) Execution: Projects were implemented using a participatory approach through volunteer activities that promoted cultural diversity. 4) Monitoring and Evaluation: A variety of methods were used, such as community reflection forums and surveys, demonstrating that graduate volunteers served not only as technical project managers but also as intercultural facilitators who played a critical role in promoting peace, mutual understanding, and constructive coexistence in multicultural areas. 5) Closure: Projects were concluded with reporting and recommendations, offering a foundation for future initiatives by the university's volunteer center and successive cohorts of graduate volunteers. Overall, the study reflects a model of human capital development in higher education that responds to contemporary social challenges through the lens of multicultural education.

Keywords: Project Management, Volunteer Graduates, Cultural Diversity

บทความวิจัย

กระบวนการจัดการโครงการของบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนใต้

ซอลีฮ๊ะ กอฮิง*

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนามนุษย์และสังคม), นิสิตปริญญาโท
คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ปัญญา เทพลิงห์

ศศ.ด.(ศิลปวัฒนธรรมวิจัย), รองศาสตราจารย์
คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

*ผู้ประสานงาน: soleehah.kohing@gmail.com

วันรับบทความ: 5 กรกฎาคม 2568/ วันแก้ไขบทความ: 29 ธันวาคม 2568/ วันตอบรับบทความ: 30 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการโครงการอาสาของบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในการส่งเสริมความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยใช้แนวคิดการบริหารจัดการโครงการ (Project Management Theory หรือ PMBOK) ที่ถูกคิดค้นขึ้นโดย Project Management Institute (PMI) และมีติการศึกษาพหุวัฒนธรรมของ Jame A. Banks โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 6 คน เป็นบัณฑิตอาสาที่ปฏิบัติงานระหว่างปี 2560-2567 เมื่อได้ข้อมูลแล้วจึงนำมาตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และนำมาวิเคราะห์เป็นเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) บัณฑิตอาสาเริ่มต้นด้วยการเข้าพื้นที่เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ และศึกษาข้อมูลในชุมชนที่ทำงาน 2) นำข้อมูลที่ได้มาออกแบบวางแผนปฏิบัติงาน โดยอิงบริบทชุมชนจากการสำรวจในขั้นตอนการเริ่มต้นโครงการ 3) ลงมือกระทำโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Approach) ผ่านกิจกรรมอาสา ในการส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ 4) ติดตามและประเมินผล โดยใช้วิธีที่หลากหลาย เช่น จัดเวทีสะท้อนความคิด ตอบแบบสอบถาม จากผลการศึกษาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า บัณฑิตอาสาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงผู้จัดการโครงการเชิงเทคนิคเท่านั้น แต่ยังเป็น “ผู้สร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม” (Intercultural facilitators) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสันติภาพ ความเข้าใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ในพื้นที่ที่มีความหลากหลาย และ 5) ปิดโครงการ โดยสรุปผลดำเนินงานพร้อมข้อเสนอแนะ สะท้อนให้เห็นแนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ในมหาวิทยาลัยที่ตอบสนองต่อความท้าทายของสังคมร่วมสมัยตามมติการศึกษาพหุวัฒนธรรม เพื่อต่อยอดเป็นแผนงานให้ศูนย์อาสาสมัครมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และบัณฑิตอาสาต่อไป

คำสำคัญ: การจัดการโครงการ บัณฑิตอาสา ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

บทนำ

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวิถีชีวิตของประชากรที่อาศัยอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน ความหลากหลายดังกล่าวมิได้เป็นเพียงลักษณะเชิงโครงสร้างของพื้นที่เท่านั้น หากยังมีความเชื่อมโยงกับบริบททางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการพัฒนาและการอยู่ร่วมกันของผู้คนในพื้นที่ ในมิติของการพัฒนาสังคม ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายที่ต้องอาศัยกระบวนการทำงานที่ละเอียดอ่อน ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และการออกแบบการพัฒนาที่เคารพต่อความแตกต่างของผู้คนในชุมชน ภายใต้บริบทดังกล่าว สถาบันอุดมศึกษาถือเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมและชุมชน โดยเฉพาะบทบาทในการสร้างองค์ความรู้ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนและประชาชนในพื้นที่ มหาวิทยาลัยไม่ได้ทำหน้าที่เพียงผลิตบัณฑิตในเชิงวิชาการเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการนำองค์ความรู้และศักยภาพของบุคลากรเข้าไปสนับสนุนการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นหนึ่งในสถาบันอุดมศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผ่านกลไกและโครงการด้านการบริการวิชาการ วิจัย และกิจกรรมอาสาสมัคร หนึ่งในกลไกสำคัญดังกล่าวคือโครงการบัณฑิตอาสา ภายใต้การดูแลของศูนย์อาสาสมัคร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งเปิดโอกาสให้บัณฑิตจบใหม่เข้ามามีบทบาทเป็นแกนนำในการจัดทำและดำเนินโครงการอาสาพัฒนาชุมชน โดยบัณฑิตอาสาที่ผ่านการคัดเลือกจะต้องลงพื้นที่ปฏิบัติงานในชุมชนที่มีใช้บ้านเกิดของตนเองตามระยะเวลาที่กำหนดในแต่ละรุ่น เพื่อทำงานร่วมกับชุมชนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามบริบทของพื้นที่จริง การทำงานของบัณฑิตอาสาจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Learning by doing) ในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม การดำเนินโครงการอาสาให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการจัดการโครงการอย่างเป็นระบบ การจัดการโครงการจึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย กระบวนการดำเนินงาน ระยะเวลา และทรัพยากรที่ใช้ในการขับเคลื่อนโครงการให้เกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม

การจัดทำโครงการขึ้นมาเพื่อให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีการจัดการโครงการ (Project management) อย่างเป็นระบบ โดยมีนักบริหารโครงการที่มีความรู้ ความเข้าใจในเป้าหมายของการขับเคลื่อนโครงการให้สำเร็จลุล่วงตามที่วางไว้ (Chumkaew, 2021) ซึ่งในปัจจุบัน การจัดทำโครงการเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย และกระจายไปในทุกหน่วยงาน องค์กร และอุตสาหกรรมต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงระดับและรูปแบบการพัฒนาที่เพิ่มมากขึ้นในสังคม สำหรับการจัดทำโครงการที่ดีต้องได้รับการออกแบบให้เหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมายของหน่วยงาน องค์กร และอุตสาหกรรมนั้น ๆ อีกด้วยเช่นกัน (Visual paradigm, 2024) จากความสำคัญในการจัดการโครงการ เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายของโครงการให้ได้ตามเป้าประสงค์นั้นสำคัญยิ่งสำหรับผู้บริหารโครงการที่จะต้องสร้างความชัดเจนในกระบวนการของการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนวัตถุประสงค์ การออกแบบช่วงระยะเวลาการดำเนินโครงการ การกำหนดงบประมาณในการขับเคลื่อน หรือแม้กระทั่งการมอบหมายงานให้ผู้ดำเนินงานสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Cleesuntorn, 2012)

ในทุก ๆ การดำเนินการจัดทำโครงการนั้นจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราว หมายความว่าทุกโครงการจะมีขอบเขตเวลาที่ดำเนินการกำหนดไว้อย่างชัดเจน ในอีกนัยยะหนึ่งของความหมายในการจัดทำโครงการคือ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อให้บรรลุผลเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่งขององค์กร โดยไม่นับเป็นงานที่จะต้องทำเป็นกิจวัตรประจำวันโดยไม่มีจุดสิ้นสุดของเวลา เช่นนี้แล้วการจัดทำโครงการก็ยิ่งหมายถึงการรวบรวมบุคลากรที่มีความหลากหลายแต่มีความสนใจเดียวกันในการขับเคลื่อนให้โครงการประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ก็ได้เช่นเดียวกัน (Visual paradigm, 2024) เฉกเช่นเดียวกันกับโครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ภายใต้การดูแลของศูนย์อาสาสมัคร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในทุก ๆ ปี ศูนย์อาสาสมัครจะทำการเปิดรับสมัครบัณฑิตอาสา เพื่อเข้ามาเป็นแกนนำในการจัดการโครงการอาสาสมัครพัฒนาชุมชน โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาตามประเด็นปัญหาจากการสำรวจของบัณฑิตอาสา โดยบัณฑิตอาสาที่ผ่านการคัดเลือกจากศูนย์อาสาสมัครมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จะต้องปฏิบัติงานในชุมชนเป็นระยะเวลา 8 เดือน ในพื้นที่ที่ไม่ใช่บ้านเกิดของตนเอง ซึ่งก่อนการลงพื้นที่ปฏิบัติงานบัณฑิตอาสาทุกคนในรุ่นจะผ่านการอบรมกระบวนการจัดการโครงการ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้บัณฑิตอาสาในการจัดทำโครงการร่วมกับชุมชนที่มีความหลากหลายด้านพหุวัฒนธรรม สอดคล้องกับแนวคิด PMBOK (Project Management Body of Knowledge) ของ PMI (Project Management Institute) ก่อตั้งในปี 1986 ได้กล่าวถึง การทำโครงการเป็นการรวบรวมบุคคลที่ไม่เคยร่วมงานกัน ได้มาทำงานร่วมกันภายใต้เป้าหมายเดียวกัน ทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกัน (Visual paradigm, 2024) ซึ่งนั่นคือเสน่ห์ของการจัดทำโครงการ โดยประกอบไปด้วยกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ เริ่มต้น (Initiation), วางแผน (Planning), ดำเนินการ (Execution), ติดตามควบคุม (Monitoring and Controlling), และปิดโครงการ (Closure) นอกเหนือจากความหมายข้างต้นแล้ว Cleland (1995, as cited in Ruangcharoonsri, 2009) ยังได้ให้ความหมายในอีกมิติหนึ่งคือ การจัดทำโครงการเป็นรูปแบบงานประเภทหนึ่งที่ได้มีการแปลงเจตนาของผู้บริหารในองค์กร ให้ออกมาเป็นแนวทางการปฏิบัติของบุคลากรในองค์กร เพื่อให้เกิดเป็นผลการดำเนินงานในการขับเคลื่อนเป้าหมายขององค์กร

สำหรับโครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงเยาวชนและชุมชนเข้าด้วยกัน อย่างยั่งยืน โดยใช้หลักการบริหารโครงการเพื่อวางแผน ดำเนินการ และประเมินผลการดำเนินงาน อ้างอิงหลักสูตรการอบรมความรู้ ให้บัณฑิตอาสา ก่อนลงพื้นที่ปฏิบัติงานจริงในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมชายแดนใต้ สอดคล้องกับหลักการของทฤษฎี การบริหารโครงการ (Project Management Theories) ที่ว่าด้วยการดำเนินโครงการภายใต้ 1) ความมุ่งมั่นในการดำเนินโครงการให้ บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกันระหว่างบัณฑิตอาสา กับชุมชน (Goal) 2) โดยออกแบบโครงการให้สอดคล้องกับทุนสนับสนุนที่ได้ รับมา (Cost) และ 3) บัณฑิตอาสาต้องสามารถดำเนินโครงการให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลา 8 เดือนตามที่กำหนด (Time) ภายใต้ การปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสาในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ บัณฑิตอาสาจะต้องสามารถออกแบบ โครงการที่สอดคล้องกับปัจจัยความหลากหลายของชุมชนที่มีความแตกต่างจากชุมชนเดิมของตนเอง เป็นการปรับตัวของบัณฑิตอาสา ในการเผชิญหน้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมที่ต่างจากเดิมของตนเองอย่างสิ้นเชิง (Jirapathomsakul & Teerapong, 2021) หมายรวมถึงความแตกต่างหลากหลายทางพหุวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดของมิติการศึกษาพหุวัฒนธรรม (The Dimensions of Multicultural Education) ของ James A. Banks (Multicultural Education. (n.d.). ที่มีการเน้นย้ำเรื่องความ เข้าใจในความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม เรื่องการพัฒนาทักษะในการสื่อสารและการอยู่ร่วมกันอย่าง สร้างสรรค์ในสังคมพหุวัฒนธรรม และเรื่องส่งเสริมคุณค่าเรื่องความเท่าเทียม การยอมรับความแตกต่าง และการมีส่วนร่วมทางสังคม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการโครงการของบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในการส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมชายแดนใต้ โดยเลือกศึกษาจากกลุ่มบัณฑิตอาสาที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ต่างจากชุมชนเดิมของตนเอง โดยมีการดำเนินโครงการเป็นตัวขับเคลื่อนในการส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภายใต้ การบริหารจัดการโครงการตามแนวคิด PMBOK อย่างไรก็ตาม งานศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวกับโครงการบัณฑิตอาสาและโครงการอาสา พัฒนาชุมชน มักมุ่งวิเคราะห์ผลลัพธ์ของโครงการและการพัฒนาศักยภาพผู้เข้าร่วมเป็นหลัก ดังเช่นตัวอย่างงานที่ศึกษาการพัฒนา ศักยภาพบัณฑิตอาสาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กรณีศึกษาการจัดการเรียนรู้เชิงบริการของบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยไทย ในขณะที่การศึกษาที่ถอดบทเรียนและวิเคราะห์กระบวนการจัดการโครงการอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรม ของชายแดนใต้ยังมียุทธศาสตร์ ทั้งนี้ งานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเชิงมีส่วนร่วมยังชี้ให้เห็นถึงปัจจัยเชิงปฏิบัติการที่สำคัญต่อความสำเร็จ ของการมีส่วนร่วมในชุมชน แต่ยังไม่มีการศึกษาที่เชื่อมโยงปัจจัยเหล่านี้เข้ากับรูปแบบการจัดการโครงการอาสาอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นแนวปฏิบัติ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษากระบวนการจัดการโครงการของบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในการ ส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมุ่งทำความเข้าใจบทบาทและกระบวนการทำงานของ บัณฑิตอาสาผ่านกรอบการบริหารจัดการโครงการตามแนวคิด PMBOK ควบคู่กับมิติการศึกษาพหุวัฒนธรรมของ James A. Banks การศึกษาครั้งนี้มีความสำคัญในฐานะการสร้างองค์ความรู้เชิงกระบวนการที่สามารถสะท้อนแนวทางการจัดการโครงการอาสาในบริบท พหุวัฒนธรรม และสามารถนำไปต่อยอดเป็นแนวปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเยาวชน การเสริมสร้างจิตอาสา และการส่งเสริม การอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษากระบวนการ ดังกล่าว โดยใช้วิธีการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาเฉพาะกรณี (Case study approach) โดยมีการศึกษาแบบมุ่งการค้นห (Exploratory) เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการจัดการโครงการในการส่งเสริมความหลากหลายในพื้นที่ชายแดนใต้พร้อมทั้ง เสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านการจัดการโครงการอาสาที่เน้นการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม และเพื่อให้ได้มาซึ่งกระบวนการที่ สามารถต่อยอดเป็นเครื่องมือให้นักศึกษาหรือเยาวชนมีเครื่องมือเบื้องต้นสำหรับการจัดการโครงการในมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะกิจกรรม ที่เน้นการพัฒนาภาวะผู้นำ จิตอาสา และทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นที่แตกต่างทางความคิด ภาษา หรือวัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังสามารถนำไปเป็นต้นแบบในการออกแบบกิจกรรมหรือโครงการอาสาในอนาคต โดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานที่ สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน สามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางหรือแนวปฏิบัติ (Best practice) ได้ ซึ่งสามารถกล่าวโดยสรุป ได้ว่า การศึกษากระบวนการจัดการโครงการของบัณฑิตอาสาครั้งนี้ มิใช่เพียงเพื่อวิเคราะห์การดำเนินงานในอดีตเท่านั้น หากยังเป็น การปูทางไปสู่การพัฒนาเยาวชนและสังคมในอนาคตอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความเปราะบางทางสังคมและวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการจัดการโครงการอาสาของบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในการส่งเสริมความหลากหลาย ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

แนวคิดการวิจัย

1. ทฤษฎีการบริหารจัดการโครงการ (Project Management Theory หรือ PMBOK)

การศึกษาวิชาญนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกรอบแนวคิดทฤษฎี 2 แนว ประกอบไปด้วย ทฤษฎีการบริหารจัดการโครงการ ซึ่งอิงตามหลัก PMBOK และทฤษฎีการศึกษาเพื่อความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Multicultural Education Theory)

ของ James A. Banks ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ให้เกิดความเข้าใจในเรื่องกระบวนการจัดการโครงการ เพื่อส่งเสริมความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

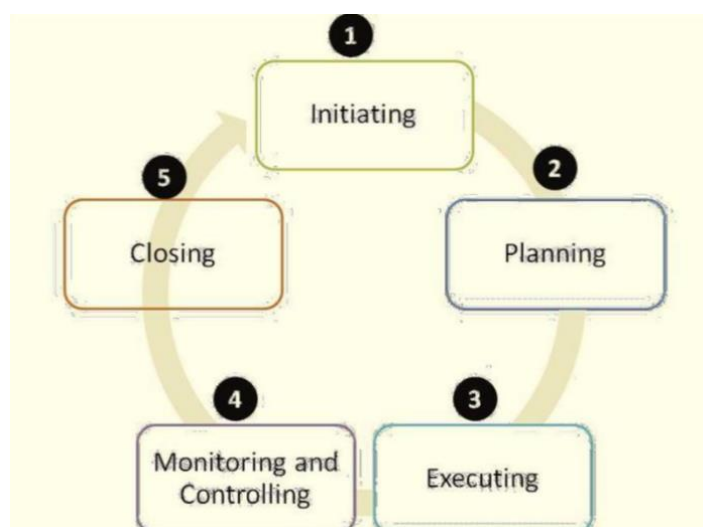
ทฤษฎีการบริหารจัดการโครงการ (Project Management Theory หรือ PMBOK) เป็นกรอบแนวคิดด้านการจัดการโครงการที่พัฒนาโดย Project Management Institute (PMI) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1969 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practices) จากผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารโครงการในสาขาต่าง ๆ ทั้งในด้านแนวคิด ทฤษฎี เครื่องมือ และเทคนิคที่ใช้ในการบริหารจัดการโครงการอย่างเป็นระบบ และได้สังเคราะห์ออกมาเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล อีกทั้งยังถูกนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ การฝึกอบรม และการสอบรับรองวิชาชีพด้านการจัดการโครงการ เช่น PMP® (Project Management Professional) จากการศึกษาทฤษฎีการบริหารจัดการโครงการตามกรอบ PMBOK ผู้วิจัยพบว่ากระบวนการดังกล่าวมีความสอดคล้องอย่างชัดเจนกับแนวทางการดำเนินงานของบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งมีลักษณะเป็นการทำงานเชิงโครงการในบริบทชุมชนและพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม โดยสามารถอธิบายกระบวนการทำงานของบัณฑิตอาสาผ่านขั้นตอนการบริหารจัดการโครงการทั้งห้าขั้นตอน ได้แก่ การเริ่มต้นโครงการ การวางแผน การดำเนินการ การติดตาม และประเมินผล และการปิดโครงการ

ในขั้นการเริ่มต้นโครงการ บัณฑิตอาสาได้มีบทบาทในการลงพื้นที่เพื่อสำรวจบริบทชุมชน ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของประชากร และทำความเข้าใจปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของพื้นที่ ข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนนี้ถูกนำไปใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์และออกแบบแนวทางการดำเนินโครงการให้สอดคล้องกับบริบทจริงของชุมชน ต่อมาในขั้นการวางแผน บัณฑิตอาสาได้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาร่วมกันวิเคราะห์และกำหนดแผนการดำเนินงานโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชากรในชุมชน การรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากชุมชนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้โครงการสามารถดำเนินไปได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน เมื่อเข้าสู่ขั้นการดำเนินการ บัณฑิตอาสาได้ดำเนินงานที่ได้กำหนดไว้ไปปฏิบัติจริงในพื้นที่ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Approach) เป็นหัวใจหลักของการดำเนินงาน ผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงช่วยให้โครงการบรรลุเป้าหมายเชิงกิจกรรมเท่านั้น แต่ยังมีส่วนในการส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของพื้นที่อีกด้วย ในขั้นการติดตามและประเมินผล บัณฑิตอาสาได้ดำเนินการติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ ทั้งในเชิงกระบวนการและผลลัพธ์ โดยอาจใช้รูปแบบเวทีเสวนา หรือกลุ่มพูดคุยเพื่อสะท้อนความคิดเห็นและประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมโครงการ เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม สุดท้ายในขั้นการปิดโครงการ บัณฑิตอาสาทำการสรุปผลการดำเนินงานทั้งหมด รวบรวมบทเรียนที่ได้รับ รวมถึงข้อเสนอแนะและแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาโครงการในครั้งต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำกรอบแนวคิดการบริหารจัดการโครงการตาม PMBOK มาใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิเคราะห์กระบวนการทำงานของบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยปรับให้สอดคล้องกับบริบทการทำงานเชิงพื้นที่และชุมชน เพื่อใช้เป็นกรอบในการอธิบาย วิเคราะห์ และสังเคราะห์บทบาทและกระบวนการจัดการโครงการของบัณฑิตอาสาในงานวิจัยฉบับนี้อย่างเป็นระบบ

ภาพประกอบ 1

รูปแบบการจัดการโครงการตามทฤษฎีการบริหารจัดการโครงการ (Project Management Theory หรือ PMBOK)

ที่มา: <https://slideplayer.in.th/slide/14600092/>

2. แนวคิดมิติการศึกษาพหุวัฒนธรรม (The Dimensions of Multicultural Education)

แนวคิดมิติการศึกษาพหุวัฒนธรรม ของ James A. Banks เป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่อธิบายกระบวนการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดย Banks ได้เสนอไว้ทั้งหมด 5 มิติ ได้แก่ การบูรณาการเนื้อหา (Content Integration) กระบวนการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Construction Process) การลดอคติทางวัฒนธรรม (Prejudice Reduction) การจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาค (Equity Pedagogy) และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรและโครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม (Empowering School Culture and Social Structure)

จากการศึกษาแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่ามิติการศึกษาพหุวัฒนธรรมของ Banks มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับลักษณะการดำเนินงานของโครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งเป็นโครงการที่ทำงานเชิงพื้นที่และชุมชนในบริบทที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีประชากรมุสลิมและไทยพุทธอาศัยอยู่ร่วมกัน แนวคิดทั้งห้ามิติจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายบทบาทและกระบวนการทำงานของบัณฑิตอาสาได้อย่างเป็นระบบ

ในมิติด้านการบูรณาการเนื้อหา บัณฑิตอาสามีบทบาทในการออกแบบและดำเนินกิจกรรมร่วมกับประชาชนในชุมชน โดยนำองค์ความรู้จากหลากหลายวัฒนธรรม เช่น ภาษา วิถีชีวิต และศาสนา มาผสมผสานเข้ากับกิจกรรมอาสา เพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักศึกษาและคนในชุมชนอย่างมีความหมาย ขณะเดียวกัน มิติด้านกระบวนการสร้างองค์ความรู้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของบัณฑิตอาสาในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาและเยาวชนในชุมชนได้ตั้งคำถาม วิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนมุมมองต่อองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชน ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมตระหนักถึงอคติทางวัฒนธรรม มุมมองเชิงอำนาจ และความหลากหลายของการรับรู้และการถ่ายทอดความรู้ นอกจากนี้ มิติด้านการลดอคติทางวัฒนธรรมยังปรากฏผ่านกิจกรรมอาสาที่บัณฑิตอาสาเข้าร่วมจัดกับกลุ่มชุมชนมุสลิมและไทยพุทธ โดยกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์และการทำงานร่วมกันช่วยส่งเสริมทัศนคติเชิงบวกต่อความแตกต่าง ลดอคติ และสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมที่หลากหลาย ขณะเดียวกัน มิติด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาคสะท้อนบทบาทของบัณฑิตอาสาในฐานะ “ตัวกลางทางสังคม” ที่ช่วยออกแบบและปรับกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เข้าร่วมจากหลากหลายวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการปรับรูปแบบการสื่อสาร การใช้ภาษา หรือการเลือกใช้สื่อและกิจกรรมให้ทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม สุดท้าย มิติด้านการสร้างวัฒนธรรมองค์กรและโครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม แสดงให้เห็นว่าบทบาทของบัณฑิตอาสาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการจัดการโครงการเท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจ การเคารพซึ่งกันและกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและชุมชน ซึ่งนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของโครงสร้างทางสังคมในพื้นที่

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดมิติการศึกษาพหุวัฒนธรรมของ Banks มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์บทบาทและกระบวนการดำเนินงานของบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่ออธิบายว่าการทำงานอาสาในบริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงกิจกรรมเชิงปฏิบัติการเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาสังคมที่ส่งเสริมความเข้าใจ ความเสมอภาค และการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นแก่นสำคัญของงานวิจัยฉบับนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Qualitative Case Study) ตามแนวคิดของ Robert K. Yin ซึ่งมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ร่วมสมัยในบริบทจริง โดยใช้การศึกษาเชิงสำรวจ (Exploratory Study) เพื่อทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการจัดการโครงการในการส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของบัณฑิตอาสา

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา โดยให้ความสำคัญกับ “กรณี” และผู้ให้ข้อมูลเป็นหัวใจหลักของการวิจัย โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยบัณฑิตอาสาที่มีประสบการณ์การลงพื้นที่ดำเนินโครงการในชุมชนที่มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากชุมชนเดิมของตนเอง จำนวนทั้งสิ้น 6 คน ประกอบด้วยเพศหญิง 5 คน และเพศชาย 1 คน การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ร่วมกับการเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยมีการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลอย่างชัดเจน เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์ตรงและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล โดยพิจารณาคุณสมบัติตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้ 1) เป็นบัณฑิตอาสาที่ปฏิบัติงานระหว่างปี พ.ศ. 2560–2567 2) เป็นผู้ที่ปฏิบัติงานบัณฑิตอาสาครบตามระยะเวลาของโครงการที่กำหนดในแต่ละรุ่น 3) เป็นผู้ที่ดำเนินโครงการในพื้นที่ชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือมีความแตกต่างจากบริบทชุมชนเดิมของตนเอง และ 4) เป็นผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการวางแผน การดำเนินงาน และการประสานงานในโครงการอย่างชัดเจน และสามารถสะท้อนประสบการณ์การทำงานได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับบัณฑิตอาสาที่ได้รับการเสนอชื่อต่อ ๆ กันมานั้น ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลโครงการเบื้องต้นของบัณฑิตอาสารายดังกล่าวจากศูนย์อาสาสมัคร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อพิจารณาคุณสมบัติให้สอดคล้องกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลจะไม่ถูกคัดเลือกเข้าร่วมการวิจัย หากมีคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งได้แก่ 1) เป็นบัณฑิตอาสาที่ไม่ได้ลงพื้นที่ดำเนินโครงการจริง 2) เป็นโครงการที่ไม่ได้มีลักษณะส่งเสริมหรือเกี่ยวข้องกับหลากหลายทางวัฒนธรรม และ 3) บัณฑิตอาสาไม่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินโครงการของตนเองได้

การรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยเริ่มจากการประสานงานกับศูนย์อาสาสมัครมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เพื่อสอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบัณฑิตอาสาที่ปฏิบัติงานระหว่างปี พ.ศ. 2560–2567 พร้อมทั้งชี้แจงรายละเอียดของการวิจัย วัตถุประสงค์ และขออนุญาตเข้าถึงข้อมูลผู้ให้ข้อมูลหลัก จากนั้นศูนย์อาสาสมัครได้ทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำผู้ให้ข้อมูล (Gatekeeper) เพื่อช่วยระบุรายชื่อบัณฑิตอาสาที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

สำหรับเครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนาเชิงลึก (In-depth Conversation) ซึ่งมีลักษณะและบทบาทที่แตกต่างกัน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เตรียมประเด็นคำถามหลักไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการโครงการ บทบาท หน้าที่ และประสบการณ์ของบัณฑิตอาสาอย่างเป็นระบบ ขณะที่การสนทนาเชิงลึกเป็นการสนทนาแบบยืดหยุ่น โดยผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าประสบการณ์ มุมมอง และความหมายที่ตนเองให้ต่อการทำงานอาสาได้อย่างเป็นธรรมชาติ และผู้วิจัยจะคอยทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นการสนทนาและติดตามประเด็นที่เกิดขึ้นระหว่างการแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ เครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนาเชิงลึกดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยการทบทวนเอกสาร แนวคิด และกรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรอบทฤษฎีการจัดการโครงการ (PMBOK) และแนวคิดมิติการศึกษาพหุวัฒนธรรม เพื่อกำหนดประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย เครื่องมือประกอบด้วยคำถามหลักและคำถามย่อยที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญ เช่น กระบวนการเริ่มต้น วางแผน ดำเนินงาน ติดตาม และปิดโครงการ บทบาทของบัณฑิตอาสาในบริบทพหุวัฒนธรรม รวมถึงประสบการณ์ ความท้าทาย และบทเรียนที่ได้รับจากการทำงานในพื้นที่

ทั้งนี้ ก่อนนำเครื่องมือไปใช้จริงผู้วิจัยได้นำแบบคำถามเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเชิงคุณภาพและด้านสังคมศาสตร์จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความสอดคล้องของคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย ความชัดเจนของภาษาและความเหมาะสมของประเด็นคำถาม ผ่านดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence: IOC) และนำข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงเครื่องมือก่อนการเก็บข้อมูลภาคสนาม

และในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยใช้ทักษะการสัมภาษณ์เชิงลึก เช่น การตั้งคำถามปลายเปิด การรับฟังอย่างตั้งใจ และการถามคำถามต่อยอด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสะท้อนมุมมองของผู้ให้ข้อมูลอย่างครบถ้วน การสัมภาษณ์และสนทนาแต่ละครั้งใช้ระยะเวลาประมาณ 50–80 นาที โดยมีการบันทึกเสียงควบคู่กับการจดบันทึกภาคสนาม เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องและสมบูรณ์สำหรับการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ยึดตามแนวคิดการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของ Matthew B. Miles และ A. Michael Huberman ซึ่งเน้นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ผ่านขั้นตอนการลดทอนข้อมูล การจัดระเบียบข้อมูล และการสรุปตีความความหมาย โดยมีรายละเอียด ได้แก่ ขั้นตอนแรก ผู้วิจัยดำเนินการถอดความการสัมภาษณ์และการสนทนาเชิงลึกแบบคำต่อคำ (Verbatim Transcription) จากบันทึกเสียงทุกครั้ง พร้อมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการฟังเทปซ้ำหลายรอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความแม่นยำสูงสุด ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้นามแฝงแทนผู้ให้ข้อมูล และหลีกเลี่ยงการระบุข้อมูลใด ๆ ที่อาจนำไปสู่การระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูล ขั้นตอนต่อมา เป็นการลดทอนและสกัดหน่วยข้อมูล (Data Reduction) โดยนำข้อมูลดิบที่ได้จากการสัมภาษณ์และสนทนา มาพิจารณาเลือกเฉพาะข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา เพื่อให้ได้หน่วยข้อมูลที่มีความหมายและสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์เชิงลึกได้

จากนั้น ผู้วิจัยดำเนินการลงรหัสข้อมูล (Coding) โดยจัดกลุ่มหน่วยข้อมูลตามประเด็นสำคัญและความเชื่อมโยงของเนื้อหา พร้อมทั้งเรียบเรียงข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ (Categories) และประเด็นหลัก (Themes) ซึ่งสะท้อนรูปแบบและลักษณะของกระบวนการจัดการโครงการของบัณฑิตอาสา และในขั้นสุดท้าย ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์และตีความข้อมูล (Analysis and Interpretation) โดยพิจารณาความสัมพันธ์ของประเด็นต่าง ๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ออกมาเป็นประเด็นสำคัญเพื่ออธิบายระบบและกระบวนการจัดการโครงการของบัณฑิตอาสา โดยเชื่อมโยงกับกรอบทฤษฎีการจัดการโครงการ (Project Management Theory หรือ PMBOK) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดหลักของการวิจัยครั้งนี้

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้ใหญ่ โดยดำเนินการภายใต้หลักจรรยาบรรณและแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผู้วิจัยได้ผ่านการอบรมด้านจริยธรรมการวิจัย และยึดถือหลักการเคารพในศักดิ์ศรี สิทธิ และความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย ซึ่งก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตและรูปแบบการให้ข้อมูล รวมถึงการนำข้อมูลไปใช้แก่ผู้ให้ข้อมูล

อย่างชัดเจน พร้อมทั้งขอความยินยอมในการเข้าร่วมการวิจัยโดยสมัครใจ ผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิในการปฏิเสธการตอบคำถามใด ๆ ที่เห็นว่าไม่สะดวกใจ และสามารถถอนตัวออกจากการให้ข้อมูลได้ตลอดเวลาโดยไม่ต้องให้เหตุผล และไม่ส่งผลกระทบต่อใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูล

ทั้งนี้ ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้แนวทางการตั้งคำถามแบบปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ มุมมอง และความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ทั้งนี้ ผู้วิจัยหลีกเลี่ยงการตั้งคำถามที่อาจก่อให้เกิดความไม่สบายใจ ความขัดแย้ง หรือกระทบต่อความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูล โดยคำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ และในด้านการคุ้มครองข้อมูล ผู้วิจัยใช้นามแฝงแทนผู้ให้ข้อมูลทุกคน และหลีกเลี่ยงการเปิดเผยข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูลได้ ข้อมูลทั้งหมดถูกจัดเก็บเป็นความลับและใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการเท่านั้น การนำเสนอผลการวิจัยเป็นไปในลักษณะเชิงสังเคราะห์ เพื่อคุ้มครองความเป็นส่วนตัวและสิทธิของผู้ให้ข้อมูลอย่างเหมาะสม ผู้วิจัยตระหนักถึงความรับผิดชอบในการดำเนินการและเผยแพร่ผลการวิจัย โดยยึดหลักความซื่อสัตย์ทางวิชาการ ความระมัดระวัง และการเคารพต่อผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้ดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับหลักจริยธรรมการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

รายละเอียดการสรุปข้อค้นพบของงานวิจัยนี้พบว่า การจัดการโครงการเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของโครงการโดยใช้ทฤษฎีการบริหารจัดการในการนำมาจัดการโครงการนั้น ประกอบด้วย ขั้นตอนในการดำเนินโครงการทั้งหมด 5 ขั้นตอน ควบคู่กับมิติการศึกษาวัฒนธรรมของ James A. Banks โดยผลการวิจัยพบว่า

ขั้นตอนที่ 1 การเริ่มต้นโครงการ (Initiation) พบว่า บัณฑิตอาสาเริ่มต้นด้วยการเข้าพื้นที่เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ และศึกษาข้อมูลในชุมชนที่ทำงาน เป็นการเริ่มต้นโครงการ

ขั้นตอนการเริ่มต้นโครงการของบัณฑิตอาสาไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการเริ่มต้นเชิงเทคนิคของการจัดการโครงการเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการสำคัญในการปรับตัว เรียนรู้ และทำความเข้าใจบริบทของชุมชนในพื้นที่ที่มีความแตกต่างจากชุมชนเดิมของตนเอง บัณฑิตอาสาทุกคนต้องเผชิญกับความท้าทายในการเข้าสู่สภาพแวดล้อมใหม่ ทั้งด้านภาษา ศาสนา วิถีชีวิต และความรู้สึกไม่ไว้วางใจของชุมชนในระยะแรก กระบวนการเริ่มต้นโครงการจึงเป็นช่วงเวลาที่ยังต้องใช้เวลาในการสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจกับคนในชุมชน ควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลเพื่อระบุประเด็นปัญหาและออกแบบโครงการให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก สามารถสังเคราะห์ข้อค้นพบย่อยในขั้นตอนการเริ่มต้นโครงการได้ดังนี้

1.1 มิติการบูรณาการเนื้อหา คือ การเรียนรู้และใช้ภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงาน ผลการวิจัยพบว่า บัณฑิตอาสาเริ่มต้นโครงการด้วยการเรียนรู้และนำองค์ประกอบทางวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษาในพื้นที่ การทำความเข้าใจวิถีชีวิตประจำวัน หรือการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การเรียนรู้ดังกล่าวช่วยให้บัณฑิตอาสาสามารถสื่อสารและเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ตัวอย่างเช่น บัณฑิตอาสาบางรายสะท้อนว่า แม้จะใช้ภาษายาวีเหมือนกัน แต่การใช้คำศัพท์และสำเนียงในแต่ละหมู่บ้านแตกต่างกัน ทำให้ต้องอาศัยการเรียนรู้จากบริบทของสถานการณ์มากกว่าการยึดติดกับความหมายของคำเพียงอย่างเดียว ขณะที่บางรายเลือกใช้วิธีการเข้าไปนั่งร้านน้ำชา หรือเข้าร่วมกิจกรรมในวัด เพื่อทำความเข้าใจวิถีชีวิตและสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน

บอ.มอ. 1 “...เมื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูลในช่วงแรกนั้น พบว่าเรื่องการสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชนเป็นเรื่องที่ทำนายเป็นอย่างมาก แม้จะเป็นการใช้ภาษายาวีในการสื่อสารเหมือนกัน แต่แต่ละหมู่บ้านก็จะมีแตกต่างกันในการใช้คำที่มีความหมายที่แตกต่างกัน (ความหมายเหมือนกันแต่ใช้คำที่แตกต่างกัน) ซึ่งส่งผลให้เกิดความไม่เข้าใจในสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนต้องการจะสื่อสาร ซึ่งส่วนตัวได้เรียนรู้ที่จะทำความเข้าใจจากบริบทของสถานการณ์ที่กำลังพูดถึงในการเดาความหมายของคำ ได้เข้าใจกับตัวเองมากขึ้นว่าบางครั้งเราไม่จำเป็นต้องรู้ความหมายทุกคน เราเพียงแค่อ้างอิงได้จากการเดาบริบทของการสนทนา...”

บอ.มอ. 3 “...ด้วยวิถีชีวิตของเรากับชุมชนที่แตกต่างกันทำให้การเข้าถึงข้อมูลเพื่อศึกษาประเด็นปัญหาในชุมชนในการออกแบบโครงการช่วงแรกของชาวบ้านเป็นไปได้ยาก และชาวบ้านมีความกลัวในการให้ข้อมูลเนื่องด้วยเหตุการณ์ความไม่สงบ ทั้งนี้ในช่วงแรกก็จะใช้วิธีการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจถึงการเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ของเรา แจ้งให้ชาวบ้านทราบถึงหน่วยงานของเรา และเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านมากขึ้น ตอนเช้าก็จะเข้าไปนั่งร้านน้ำชา เพื่อสร้างความคุ้นเคย ทักทายกับชาวบ้านมากขึ้น เป็นการสื่อสารที่ช่วยให้เราปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตของชาวบ้านได้เร็วขึ้น...”

1.2 มิติกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Construction Process) การฟัง วิเคราะห์ และตั้งคำถามเพื่อทำความเข้าใจมุมมองของชุมชน ในขั้นตอนการเริ่มต้นโครงการ บัณฑิตอาสาได้ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้เก็บข้อมูลเท่านั้น หากแต่เป็นผู้เรียนรู้ร่วมกับชุมชน ผ่านกระบวนการฟัง การสังเกต และการตั้งคำถามอย่างระมัดระวัง เพื่อทำความเข้าใจปัญหาและความต้องการจากมุมมองของคนในพื้นที่ ผลการวิจัยพบว่า การเก็บข้อมูลในช่วงแรกมักไม่สามารถทำได้โดยตรง เนื่องจากชุมชนบางแห่งยังมีความกังวลและระมัดระวังในการให้ข้อมูล บัณฑิตอาสาจึงเริ่มจากการสร้างความไว้วางใจ ก่อนจะค่อย ๆ พัฒนาไปสู่การตั้งคำถามเชิงลึก

ดังตัวอย่างสัมภาษณ์ ตัวอย่างเช่น บัณฑิตอาสาที่ทำงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชนเลือกใช้กิจกรรมที่เด็กสนใจ เช่น เกมออนไลน์ เป็นสื่อกลางในการสร้างความคุ้นเคย ก่อนจะเชื่อมโยงไปสู่การทำความเข้าใจพฤติกรรมและปัญหาที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย

บอ.มอ. 4 “...ช่วงแรกของการเข้าไปพูดคุยกับเด็ก เด็กจะไม่ค่อยให้ข้อมูลจะเล่นเกมจริงจัง เราจึงตัดสินใจโหลดเกมที่เหมือนเด็กเล่นมาลองเล่นบ้าง เพื่อสร้างความคุ้นเคย และเป็นการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มเป้าหมาย ตอนแรกก็จะชวนเด็กคุยด้วยการถามถึงวิธีการเล่นต่าง ๆ เพื่อให้เด็กเปิดใจคุยกับเรา ซึ่งค่อนข้างได้ผล เพราะเมื่อเด็กเห็นว่าเราเป็นกลุ่มเดียวกันแล้ว ก็เริ่มมีการพูดคุยเรื่องอื่น ๆ มากขึ้น ส่วนตัวมองว่าการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มเป้าหมายโดยการเลียนแบบพฤติกรรมเป็นกลยุทธ์สำคัญในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมาก ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลว่าจริงแล้วเด็กกลุ่มที่ติดเกมนั้นเค้ามีเพื่อนอยู่ในเกม เป็นเกมที่ต้องสื่อสารพูดคุยกัน จึงทำให้เขารู้สึกถึงพลังของการได้ปฏิสัมพันธ์แบบยุคปัจจุบัน...”

1.3 มิติการลดอคติทางวัฒนธรรม (Prejudice Reduction) การมีส่วนร่วมกับความแตกต่างเพื่อสร้างความไว้วางใจ และพื้นที่สื่อสารอย่างเท่าเทียม ผลการวิจัยยังพบว่า กระบวนการเริ่มต้นโครงการมีบทบาทสำคัญในการลดอคติและความรู้สึกแปลกแยกระหว่างบัณฑิตอาสากับชุมชน การที่บัณฑิตอาสาที่มีความแตกต่างด้านศาสนา ช่วงวัย หรือวิถีชีวิต กลักรวมเป็นทั้งความท้าทายและโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกัน เมื่อบัณฑิตอาสาแสดงให้เห็นถึงความจริงใจ เปิดใจ และความพร้อมในการมีส่วนร่วมด้วยชุมชน ความตึงเครียดและความไม่ไว้วางใจในระยะแรกจึงค่อย ๆ ลดลง

บอ.มอ. 6 “...พี่เป็นมุสลิมที่เข้าไปทำโครงการในวัดร่วมกับพี่น้องชาวพุทธในวัด ยอมรับว่าช่วงแรกของการเข้าไปค่อนข้างกังวลใจมาก เพราะเราเป็นมุสลิมที่สวมฮิญาบ และต้องเข้าไปทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านในวัด ซึ่งต้องปรับตัวค่อนข้างมาก เพราะช่วงแรกพี่น้องชาวพุทธก็ไม่เข้าใจว่าเราเข้าไปเก็บข้อมูลทำไม มีบ้างที่ให้ข้อมูล และไม่ให้ข้อมูลเพราะมองว่าเราแตกต่าง ทั้งนี้เราเองก็ทราบดีว่าความแตกต่างค่อนข้างเห็นได้ชัด จึงเรียนรู้ที่จะเปิดใจ และพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ซึ่งชาวบ้านที่เห็นความตั้งใจของเราเริ่มเปิดใจพูดคุยให้ข้อมูล เสนอความเห็นในการทำกิจกรรมร่วมกัน...”

สรุปได้ว่าในช่วงของการเริ่มต้นโครงการ บัณฑิตอาสาได้ปฏิบัติภารกิจมากกว่าเพียงการสำรวจชุมชน แต่เป็นการเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้แบบพหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง บัณฑิตอาสาต้องเผชิญกับความแตกต่างด้านภาษา ศาสนา และวิถีชีวิต เช่น การสื่อสารกับผู้สูงอายุที่ใช้ภาษาเขมรหลายสำเนียง การเข้าถึงกลุ่มเด็กผ่านเกมออนไลน์ หรือการทำกิจกรรมกับชาวพุทธในฐานะมุสลิมที่สวมฮิญาบ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ต้องอาศัยการปรับตัวอย่างละเอียดอ่อนและจริงใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนมิติต่าง ๆ ของแนวทางการศึกษาพหุวัฒนธรรม ได้แก่ 1) มิติการบูรณาการเนื้อหา (Content Integration) คือ บัณฑิตอาสาเรียนรู้และใช้ภาษา วัฒนธรรม และวิถีของชุมชนในกระบวนการทำงาน 2) มิติกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Construction Process) คือ การฟัง วิเคราะห์ และตั้งคำถามต่อสิ่งที่พบในพื้นที่ เพื่อเข้าใจมุมมองของชุมชน และ 3) มิติการลดอคติทางวัฒนธรรม (Prejudice Reduction) การมีส่วนร่วมกับกลุ่มที่แตกต่างกัน ช่วงวัย ภาษา และวิถีชีวิต ช่วยลดความตึงเครียด และเปิดพื้นที่สื่อสารอย่างเท่าเทียม ดังนั้นแล้ว การเริ่มต้นโครงการจึงเป็นจุดเริ่มของการสร้าง “ความไว้วางใจ” ผ่านการยอมรับความหลากหลาย และเป็นพื้นฐานสำคัญของการทำงานพหุวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนโครงการ (Planning) พบว่าบัณฑิตอาสาได้นำข้อมูลที่ได้ออกแบบวางแผนปฏิบัติงาน โดยอิงบริบทชุมชนจากการสำรวจในขั้นตอนการเริ่มต้น หรือเรียกว่าเป็นช่วงการวางแผนโครงการนั่นเอง

เมื่อบัณฑิตอาสาก้าวผ่านช่วงเริ่มต้นโครงการแล้วนั้น บัณฑิตอาสาจะเข้าสู่การนำข้อมูลที่ได้ออกแบบวางแผนการปฏิบัติงาน โดยอิงบริบทชุมชนจากการสำรวจในขั้นตอนการเริ่มต้นโครงการ โดยในขั้นตอนนี้บัณฑิตอาสาจะทำหน้าที่ประสานงานกับองค์กรท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และหน่วยงานรัฐ เพื่อร่วมออกแบบแนวทางการพัฒนาชุมชนตามประเด็นปัญหาที่พบ นอกจากนี้ในขั้นตอนการวางแผนนี้บัณฑิตอาสาจะมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ เช่น จำนวนกิจกรรม ความพึงพอใจของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเห็นภาพความสำเร็จร่วมกันก่อนเริ่มดำเนินโครงการ จากการสัมภาษณ์ได้ข้อมูลการวางแผนการทำงานจากบัณฑิตอาสาในมิติต่าง ๆ ดังนี้

2.1 มิติกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Construction Process) คือ การออกแบบแผนงานผ่านการแลกเปลี่ยนและการตัดสินใจร่วมกัน ผลการวิจัยพบว่า บัณฑิตอาสาไม่ได้ทำหน้าที่กำหนดทิศทางโครงการเพียงลำพัง แต่ใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม โดยนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ไปหารือร่วมกับพี่เลี้ยงจากศูนย์อาสาสมัคร ผู้นำชุมชน องค์กรท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันพิจารณาความเป็นไปได้ของโครงการ แนวทางดังกล่าวเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เสนอแนวคิด และปรับแผนให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่จริง ในหลายกรณี บัณฑิตอาสาเลือกใช้เวทีระดมความคิดเห็นหรือการจัดกลุ่มสนทนา (focus group) เพื่อให้ชาวบ้านและกลุ่มเป้าหมายได้มีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมและกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา ซึ่งช่วยให้แผนโครงการสะท้อนความต้องการและมุมมองของชุมชนอย่างแท้จริง

บอ.มอ. 5 “...หลังจากนั้นจึงวางแผนการทำงานโดยได้มีการจัด Focus group ร่วมกับผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหา และยังได้หารือร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุขถึงไอดีที่ได้ในการเอาไปปรับใช้จริง สุดท้ายเมื่อได้เป็นไอดีและมองเห็นแนวทางที่สามารถปรับแก้ร่วมกันได้ จึงนำมาปรับใช้ในการดำเนินโครงการ และนำเสนอ...”

2.2 มิติการจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาค (Equity Pedagogy) คือ การปรับแผนให้สอดคล้องกับความแตกต่างของกลุ่มเป้าหมาย ผลการวิจัยยังพบว่า ขั้นตอนการวางแผนโครงการเป็นช่วงเวลาที่ยุติติตาสาคองให้คความสำคัญกับคความแตกต่างของกลุ่มเป้าหมายอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นคความแตกต่างด้านศาสนา ช่วงวัย ระดับการศึกษา หรือข้อจำกัดด้านการสื่อสาร ยุติติตาสาคองต้องปรับรูปแบบกิจกรรม วิธีการสื่อสาร และสื่อที่ใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม

บอ.มอ. 6 “...เป็นช่วงที่ค่อนข้างละเอียดอ่อนมาก เนื่องจากเราที่เป็นมุสลิมต้องวางแผนกิจกรรมให้น้องชาวพุทธ ช่วงนี้เราจึงพูดคุยกับผู้นำชุมชน เจ้าอาวาส และชาวบ้านมากขึ้น เพื่อให้การวางแผนการทำงานของเราไม่กระทบต่อหลักความเชื่อของพี่น้องชาวพุทธ นอกจากการพูดคุย ส่วนตัวเองก็มีศึกษาเพิ่มเติมจากเว็บไซต์อีกเช่นกัน และยังมีกรรวมกันกลุ่ม Focus group เพื่อขอความเห็นกับชาวบ้านในชุมชนถึงรูปแบบโครงการที่ได้ทำไปแล้วว่ามีความเหมาะสม หรือต้องปรับแก้เพิ่มเติมอีกหรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อให้ชาวบ้านเห็นความตั้งใจของเราในการเข้าไปเป็นผู้จัดโครงการให้ เราจึงใช้สถานที่ในวัดเป็นหลัก...”

สรุปจากการรวบรวมข้อมูลข้างต้น เมื่อยุติติตาสาคองผ่านช่วงการปรับตัวในระยะแรกแล้ว ต่อไปก็จะเป็นการวางแผนโครงการเป็นกระบวนการสำคัญที่แสดงถึงการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมอย่างแท้จริง ยุติติตาสาคองได้นำข้อมูลจากการลงพื้นที่ไปหารือร่วมกับผู้นำชุมชน กลุ่มเป้าหมาย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผ่านการจัดเวทีระดมความคิดเห็น (Focus group) ซึ่งนำไปสู่การออกแบบโครงการที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม ศาสนา และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ในขั้นตอนนี้พบมิติสำคัญของแนวคิดพหุวัฒนธรรม ได้แก่ 1) มิติกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Construction Process) คือ ยุติติตาสาคองไม่ได้กำหนดทิศทางโครงการล่วงหน้า แต่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ร่วมเสนอความคิดเห็น แลกเปลี่ยนมุมมอง และให้คำแนะนำซึ่งช่วยสร้างความรู้ใหม่จากหลายมุมมองอย่างมีพลวัต และ 2) มิติการจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาค (Equity Pedagogy) คือ มีการปรับแผนให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น การวางแผนกิจกรรมให้สอดคล้องกับความเชื่อของชาวพุทธในกรณีที่ยุติติตาสาคองเป็นชาวมุสลิม หรือการปรับวิธีการสื่อสารกับผู้สูงอายุที่ไม่สามารถอ่านฉลากยาได้ นอกจากนี้ การกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จร่วมกับชุมชน ยังสะท้อนถึงความพยายามในการสร้าง “เป้าหมายร่วม” เพื่อให้โครงการไม่ใช่สิ่งที่นำมาจากภายนอก แต่เป็นสิ่งที่เติบโตขึ้นจากความร่วมมือของชุมชนเอง

ขั้นตอนที่ 3 การนำแผนสู่การปฏิบัติผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรม ยุติติตาสาคองได้ลงมือปฏิบัติโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Approach) ผ่านกิจกรรมอาสา ในการส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ มีความสอดคล้องกับการดำเนินการ (Execution)

ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนการดำเนินการเป็นช่วงที่ยุติติตาสาคองนำแผนงานที่ได้ร่วมออกแบบกับชุมชนมาลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ โดยมี “กระบวนการมีส่วนร่วม” เป็นหัวใจสำคัญของการทำงาน การดำเนินโครงการในขั้นตอนนี้มีได้มุ่งเพียงให้กิจกรรมสำเร็จตามแผนเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างยุติติตาสาคองและชุมชน ผ่านกิจกรรมอาสาที่เปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายจากหลากหลายช่วงวัย ศาสนา และวิถีชีวิต ได้มีบทบาทอย่างแท้จริง จากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสังเคราะห์ข้อค้นพบย่อยในขั้นตอนการดำเนินการได้ ดังนี้

3.1 มิติการลดอคติทางวัฒนธรรม (Prejudice Reduction) การสื่อสารและทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อลดช่องว่างระหว่างความแตกต่าง ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินกิจกรรมอาสาในขั้นตอนนี้ช่วยลดอคติและความรู้สึกแปลกแยกระหว่างกลุ่มเป้าหมายที่มีความแตกต่างทางภาษา ศาสนา และวิถีชีวิต ยุติติตาสาคองเลือกใช้การสื่อสารที่ยืดหยุ่น เช่น การใช้ภาษาไทยกลางควบคู่กับภาษายาวีในกิจกรรมกลุ่มย่อย หรือการอธิบายซ้ำในรูปแบบที่ชุมชนเข้าใจได้ง่าย เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้จัดและผู้เข้าร่วมโครงการ

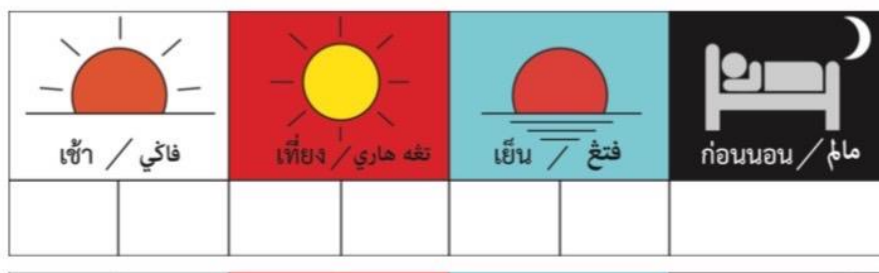
บอ.มอ. 1 “...ในช่วงของการดำเนินการได้มีการจัดกิจกรรม Workshop ในหัวข้อเกี่ยวกับบุหรื ในส่วนนี้เราก็จะใช้การสื่อสารด้วยภาษาไทยกลางในการดำเนินโครงการ และมีการใช้ภาษายาวีปะปนในบางช่วงของการพูดคุยเป็นกลุ่มย่อย เพื่อเป็นการตรวจสอบความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้จัดและผู้เข้าร่วมโครงการ...”

3.2 มิติการจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาค (Equity Pedagogy) การปรับกิจกรรมและสื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย อีกประเด็นสำคัญที่พบในขั้นตอนการดำเนินการ คือ การออกแบบและปรับกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสามารถและข้อจำกัดของกลุ่มเป้าหมาย ยุติติตาสาคองให้ความสำคัญกับการเข้าถึงอย่างเท่าเทียม โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ และเด็ก ซึ่งมีความแตกต่างด้านการเรียนรู้และการสื่อสาร

บอ.มอ. 5 “...สำหรับช่วงการดำเนินงาน ตอนแรกผมออกแบบรูปภาพแบบง่าย เน้นสีพาสเทลและนำไปพิมพ์ลายเพื่อทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างก่อน แต่ปรากฏว่าเมื่อพิมพ์ออกมาแล้วสีมันจางลงจากเดิม จึงได้ปรับการออกแบบใหม่ให้สีเข้มขึ้นและนำไปทดลองใช้ใหม่ ซึ่งพอได้ปรับสีอีกครั้ง เวลาพิมพ์ออกมารูปก็ชัดขึ้นสามารถแยกออกได้ว่ารูปที่มีสีแต่ละรูปตรงกับช่วงเวลาที่จะต้องทานยาช่วงไหน”

ภาพประกอบ 2

สื่อที่ใช้การเรียนรู้และการสื่อสารกลุ่มผู้สูงอายุและเด็ก

ที่มา: รูปภาพจาก บอ.มอ. 5

3.3 มิติการสร้างวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม (Empowering School Culture and Social Structure) การออกแบบกลไกชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองในระยะยาว ผลการวิจัยยังพบว่า การดำเนินโครงการของบัณฑิตอาสาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการจัดกิจกรรมระยะสั้น แต่ยังมุ่งสร้างกลไกทางสังคมที่เอื้อต่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนในระยะยาว ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การออกแบบระบบ “บัดดี้เยาวชน-ผู้สูงอายุ” ซึ่งเปิดโอกาสให้เยาวชนในชุมชนมีบทบาทในการดูแลและติดตามสุขภาพของผู้สูงอายุ นอกจากจะช่วยแก้ไขปัญหาลูกหลานแล้ว ยังช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย และเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน

บอ.มอ. 6 “...หลังจากที่ได้วางแผนร่วมกันกับชาวบ้าน ทราบว่าจะมีเรื่องช่วงวัยของคนในชุมชนที่แตกต่างกัน เยาวชนวัยรุ่นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ผู้สูงอายุในชุมชนจึงอยู่กันอย่างเงียบเหงาไม่มีใครช่วยดูแลเรื่องสุขภาพและกำกับเรื่องการรับประทานยา ดิฉันจึงออกแบบโครงการสมุดเล่มเล็กดูแลสุขภาพ สำหรับการออกแบบการติดตามจะถูกแบ่งเป็นหน้าที่ของเยาวชนในชุมชน และกำหนดให้ในทุก ๆ วันอาทิตย์เยาวชนจะเป็นคนที่คอยเดินทางไปหาผู้สูงอายุที่เป็นคู่บัดดี้ของตนเพื่อช่วยติดตามเรื่องสุขภาพ ซึ่งเป็นการลดช่องว่างระหว่างวัยของคนในชุมชนได้เป็นอย่างมาก”

จากบทสัมภาษณ์สามารถสรุปได้ว่า การดำเนินโครงการของบัณฑิตอาสาเป็นช่วงที่นำแผนงานสู่การปฏิบัติจริง โดยเน้นการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Approach) เป็นหัวใจสำคัญ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างกลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผ่านกิจกรรมที่ออกแบบให้ชาวบ้านได้มีบทบาทร่วมในทุกขั้นตอน เช่น การจัดเวิร์กช็อป (Workshop) การใช้สื่อภาพเพื่อสื่อสารกับผู้สูงอายุ หรือการออกแบบระบบ “บัดดี้เยาวชน-ผู้สูงอายุ” ที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยในชุมชน กระบวนการดำเนินงานดังกล่าวสะท้อนมิติต่าง ๆ ของแนวคิดพหุวัฒนธรรม ได้แก่ 1) มิติด้านการลดอคติทางวัฒนธรรม (Prejudice Reduction) คือ การสื่อสารที่ใช้ทั้งภาษาไทยกลางและภาษายาวีในการพูดคุยกับชุมชน เป็นการสร้างความเข้าใจข้ามภาษาและลดอคติทางวัฒนธรรมภายในกลุ่ม 2) การจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาค (Equity Pedagogy) คือ การออกแบบสื่อและกิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ผู้สูงอายุหรือเด็ก เป็นการปรับกระบวนการให้เข้าถึงผู้เรียนจากบริบทที่ต่างกันอย่างเท่าเทียม และ 3) มิติด้านการสร้างวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม (Empowering School Culture and Social Structure) คือ บัณฑิตอาสาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงจัดกิจกรรม แต่ยังร่วมออกแบบกลไกทางสังคมที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว เช่น การใช้เยาวชนดูแลผู้สูงอายุ หรือการสร้างต้นแบบที่สามารถต่อยอดได้ภายหลัง แม้บางโครงการจะไม่สามารถจัดกิจกรรมได้ตามแผนจากสถานการณ์โควิด-19 แต่บัณฑิตอาสาสามารถปรับเปลี่ยนให้เกิด “ต้นแบบกิจกรรม” ที่นำไปใช้ต่อไปในอนาคต สะท้อนถึงความยืดหยุ่น และการตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างมีความเข้าใจ

ขั้นตอนที่ 4 การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) บัณฑิตอาสาได้ติดตามและประเมินผลโดยใช้วิธีที่หลากหลาย เช่น จัดเวทีสะท้อนความคิด ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประมวลได้ว่าบัณฑิตอาสาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงผู้จัดการโครงการเชิงเทคนิคเท่านั้น แต่ยังเป็น “ผู้สร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม” (intercultural facilitators) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสันติภาพ ความเข้าใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ในพื้นที่ที่มีความหลากหลาย หรือเรียกว่าการติดตามและประเมินผล

ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนการติดตามและประเมินผลเป็นกระบวนการที่บัณฑิตอาสาใช้เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้า ผลลัพธ์ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ ทั้งในระดับกิจกรรมและระดับชุมชน อย่างไรก็ตาม การประเมินผลในบริบทของโครงการบัณฑิตอาสาไม่ได้เป็นเพียงการวัดผลเชิงเทคนิคตามตัวชี้วัดเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการสื่อสาร การเรียนรู้ร่วมกัน และการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้สะท้อนมุมมองจากประสบการณ์ตรงของตนเอง จากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสังเคราะห์ข้อค้นพบย่อยในขั้นตอนการติดตามและประเมินผลได้ดังนี้

4.1 มิติการจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาค (Equity Pedagogy) การปรับรูปแบบการประเมินให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างเท่าเทียม ผลการวิจัยพบว่า บัณฑิตอาสาให้ความสำคัญกับการออกแบบวิธีการติดตามและประเมินผลที่เหมาะสมกับบริบทและข้อจำกัดของกลุ่มเป้าหมายในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุและกลุ่มที่ไม่ถนัดการใช้เทคโนโลยีหรือภาษาไทย บัณฑิตอาสาจึงเลือกใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การจัดเวทีสะท้อนความคิดเห็น (focus group) การสนทนาแบบไม่เป็นทางการ หรือการลงพื้นที่สอบถามรายบุคคล เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถเข้าถึงกระบวนการประเมินได้อย่างสะดวกและไม่รู้สึกถูกกดดัน

บอ.มอ. 5 “... ผมใช้วิธีการสอบถามกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการเป็นรายบุคคลถึงผลที่เกิดขึ้นว่าตนเองมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง เหตุผลที่ใช้วิธีการถามเป็นรายบุคคลเนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุไม่สะดวกเดินทางมายังจุดรวมตัวของชุมชนได้ และอีกทั้งยังไม่ชำนาญในการพูดภาษาไทย จึงใช้วิธีการนี้ที่คิดว่าน่าจะช่วยให้ได้ข้อมูลเพื่อติดตามและประเมินผล...”

4.2 มิติกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Construction Process) การใช้เสียงของชุมชนเป็นฐานในการประเมินผลและปรับปรุงโครงการ ผลการวิจัยยังพบว่า การติดตามและประเมินผลทำหน้าที่เป็นพื้นที่ในการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างบัณฑิตอาสาและชุมชน ชาวบ้านไม่ได้เป็นเพียงผู้ตอบแบบประเมิน แต่เป็นผู้ร่วมสะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากมุมมองของตนเอง ทั้งด้านพฤติกรรม สุขภาพ ความเข้าใจ และความสัมพันธ์ในชุมชน ข้อมูลที่ได้จากการสะท้อนความคิดเห็นของชุมชนถูกนำมาใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมและกระบวนการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง

บอ.มอ. 5 “... ในตอนแรกของการดำเนินโครงการก็มีการผัดผ่อนของการพิมพ์ป้ายเพื่อติดต่อจากฉลากยา เมื่อได้ให้ทดลองใช้ก็รู้ว่ามันยังมีข้อผิดพลาด จึงได้มีการปรับแก้ให้ได้ติดตามความเหมาะสมซึ่งก็มาจากการติดตามเป็นรายบุคคลที่เราเดินไปเคาะประตูเพื่อถามอัปเดตเรื่องทั่วไปและเรื่องสุขภาพ...”

4.3 มิติการสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนและโครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม (Empowering School Culture and Social Structure) การใช้พื้นที่และกิจกรรมทางวัฒนธรรมเป็นกลไกการติดตามโครงการ อีกประเด็นสำคัญที่พบคือ การเลือกใช้พื้นที่และช่วงเวลาที่สุดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการติดตามและประเมินผล บัณฑิตอาสาบางรายใช้พื้นที่ทางศาสนา เช่น วัด หรือช่วงเวลาทำกิจกรรมประจำของชุมชน เป็นจุดรวมในการพูดคุย อัปเดตความคืบหน้า และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกลุ่มเยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชน แนวทางดังกล่าวช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และทำให้การประเมินผลกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของชุมชน

บอ.มอ. 6 “... ดิฉันจะมีการประชุมอัปเดตประจำสัปดาห์ คือ การใช้เวลาที่ผู้สูงอายุมาทำบุญตักบาตรช่วงเช้าที่วัด หลังจากนั้นก็จะใช้เวลาพูดคุยติดตามอัปเดตเรื่องการดำเนินงานจากทั้งสองฝ่าย ซึ่งเด็ก เยาวชนในหมู่บ้านก็จะหันมาเข้าวัดกันมากขึ้น เพราะทุกคนรู้ว่าเป็นวันที่จะมีการรวมตัวกัน เราจะได้พบกับบัดดี้ของเราที่ต้องดูแลสอบถามเรื่องสุขภาพ นอกจากนี้สำหรับการประเมินโครงการ ดิฉันได้ทำเป็นกิจกรรม Focus group เป็นพื้นที่ให้ทุกคนได้มาแชร์ความคิด ความรู้สึกที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรม”

สรุปจากการสัมภาษณ์พบว่า ขั้นตอนการติดตามและประเมินผลเป็นกระบวนการที่สะท้อนถึงความใส่ใจในความแตกต่างของกลุ่มเป้าหมายในชุมชนอย่างแท้จริง บัณฑิตอาสาเลือกใช้วิธีการที่หลากหลายตามบริบท เช่น การจัดเวทีสะท้อนความคิดเห็น (Focus group) การประเมินแบบสอบถามแบบมีส่วนร่วม หรือแม้แต่การลงพื้นที่เคาะประตูสอบถามรายบุคคลกับผู้สูงอายุในกรณีที่ไม่สามารถเดินทางหรือสื่อสารด้วยภาษาไทยได้สะดวก กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงมิติของแนวคิดพหุวัฒนธรรมในหลายด้าน ได้แก่ 1) มิติการจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาค (Equity Pedagogy) คือ การปรับกระบวนการประเมินให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ผู้สูงอายุที่ไม่ใช้เทคโนโลยี หรือไม่ถนัดภาษาไทย เป็นการลดอุปสรรคในการเข้าถึงข้อมูลอย่างเท่าเทียม 2) มิติกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Construction Process) คือ การเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านได้สะท้อนผลลัพธ์จากมุมมองของตนเอง เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ ความเข้าใจ และพฤติกรรมหลังเข้าร่วมโครงการ ช่วยให้ข้อมูลที่ได้นั้นมีความลึกซึ้งและรอบด้าน และ 3) มิติการสร้างวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม (Empowering School Culture and Social Structure): การใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น วัด หรือช่วงเวลาทำบุญ เพื่อเป็นจุดรวมในการพูดคุยอัปเดตข้อมูล แสดงให้เห็นถึงการใช่วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและส่งเสริมความร่วมมือข้ามช่วงอายุ

ขั้นตอนที่ 5 ปิดโครงการ โดยสรุปผลดำเนินงานพร้อมข้อเสนอแนะ สะท้อนให้เห็นแนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ในมหาวิทยาลัย ที่ตอบสนองต่อความท้าทายของสังคมร่วมสมัยตามมิติการศึกษาพหุวัฒนธรรม เพื่อต่อยอดเป็นแผนงานให้ศูนย์อาสาสมัครมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และบัณฑิตอาสารุ่นต่อไป คือ การปิดโครงการ (Closure) นั้นเอง

ตามแผนการดำเนินการของบัณฑิตอาสานั้นจะต้องสรุปรายงานการดำเนินงาน เสนอแนะ และต่อยอดเป็นแผนงานเพื่อส่งต่อให้ศูนย์อาสาสมัครมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และบัณฑิตอาสารุ่นต่อไป ซึ่งบัณฑิตอาสาจะต้องส่งกลับเป็นเล่มรายงานความคืบหน้าให้ศูนย์อาสาสมัคร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ทั้งนี้เพื่อให้บัณฑิตอาสาที่ต้องดำเนินโครงการต่อยอดสามารถศึกษาต่อจากเล่มรายงานเดิม

นอกจากนี้การปิดโครงการของบัณฑิตอาสาไม่ใช่เพียงแค่การสิ้นสุดกิจกรรม แต่เป็นช่วงเวลาสำคัญในการสรุปผลการดำเนินงาน ถ่ายทอดบทเรียนที่ได้รับ และวางรากฐานสำหรับการพัฒนาต่อยอดในรุ่นถัดไป โดยบัณฑิตอาสาจะจัดทำรายงานสรุปเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเพิ่มเติม และประสานงานเพื่อส่งต่อข้อมูลให้กับศูนย์อาสาสมัครหรือหน่วยงานในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ในอีกมุมหนึ่งของบัณฑิตอาสาที่ต้องผัดโครงการที่ทำร่วมกับชุมชน การปิดโครงการดังกล่าวนี้ยังหมายรวมถึงการสร้าง “พื้นที่แห่งความสัมพันธ์” ระหว่างบัณฑิตอาสาและชุมชน ตัวอย่างกิจกรรมที่ทำเพื่อปิดกิจกรรมเช่น การจัดกิจกรรมรวมกลุ่มสะท้อนผลความรู้สึกร่วมกัน และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งกระบวนการนี้ไม่เพียงยืนยันว่าโครงการประสบความสำเร็จเชิงเป้าหมายเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงการเติบโตทางวัฒนธรรมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ การปิดโครงการสามารถเชื่อมโยงกับมิติวัฒนธรรมได้อย่างรอบด้าน ดังนี้ 1) มิติด้านการบูรณาการเนื้อหา (Content Integration) คือ มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เกิดจากหลากหลายวัฒนธรรม และจัดทำเป็นรายงานที่สามารถนำไปใช้ต่อในชุมชนอื่น ๆ ได้ 2) มิติด้านกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Construction Process) คือ ใช้กระบวนการสะท้อนผลร่วมกันกับชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้จากมุมมองที่หลากหลาย 3) มิติด้านการลดอคติทางวัฒนธรรม (Prejudice Reduction) คือ การปิดโครงการที่ใช้เวทีรวมกลุ่มยังช่วยลดอคติระหว่างวัย ระหว่างศาสนา และสร้างความเข้าใจต่อกัน 4) มิติด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาค (Equity Pedagogy) คือ เนื้อหาที่จัดทำเป็นผลลัพธ์โครงการถูกออกแบบให้เข้าใจง่าย เข้าถึงได้ทุกกลุ่ม ไม่จำกัดเพียงกลุ่มการศึกษาเดียว และ 5) มิติด้านการสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนและโครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม (Empowering School Culture and Social Structure) คือ การส่งต่อข้อมูลให้กับศูนย์อาสาฯ และการต่อยอดสู่รุ่นถัดไปเป็นการสร้างโครงสร้างเชิงระบบที่ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความร่วมมือและการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่าการจัดการโครงการของบัณฑิตอาสาโดยใช้กรอบแนวคิดของ PMBOK (Project Management Body of Knowledge) ทั้งห้าขั้นตอน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงกับการทำงานพัฒนาชุมชนที่มีความซับซ้อนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในแง่ของการวางแผน การประสานงาน และการกำหนดขอบเขตของงานที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Rdjouat, Nakabi, Kahtani & Semma (2021) ที่ระบุว่าการใช้ PMBOK ช่วยให้การจัดการโครงการในภาคชุมชนเป็นระบบมากขึ้นและสามารถกำกับทิศทางของโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อวิจารณ์ของพงศธรเช่นกันว่า กรอบ PMBOK มีข้อจำกัดในเรื่องการประเมินผลทางสังคมเชิงคุณภาพ เช่น ความเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ หรือความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยกรอบแนวคิดจากด้านอื่นมาร่วมด้วย ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยที่มีการกล่าวถึงมิติการศึกษาพหุวัฒนธรรมของ Jame A. Banks นั้นมีความน่าสนใจในการนำมาปรับใช้ร่วมกับกรอบแนวคิด PMBOK ซึ่งสะท้อนชัดว่าการใช้แนวคิด Banks สามารถเติมเต็มจุดที่ PMBOK ขาด โดยเฉพาะด้านคุณค่า (Values) และอารมณ์ความรู้สึก (Emotions) ที่มีต่อวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกัน ซึ่ง Janakiraman, William, Sunnie, & Bawa (2019) ก็ได้เสนอไว้เช่นเดียวกันว่าแนวคิดของ Banks สามารถใช้ได้ในพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางศาสนาและชาติพันธุ์ เช่น ชายแดนใต้ หากมีการออกแบบกิจกรรมอย่างใส่ใจและสอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมท้องถิ่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเริ่มต้นโครงการ (Initiation) บัณฑิตอาสาได้ลงพื้นที่สำรวจและประเมินบริบทของชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของการ “สร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม” ก่อนเริ่มโครงการ การดำเนินการในขั้นนี้สัมพันธ์กับแนวคิดของ Banks (2009) ในมิติ “Content Integration” ที่เน้นการนำเนื้อหาจากหลากหลายวัฒนธรรมมาประกอบในการเรียนรู้และออกแบบกิจกรรม โดยบัณฑิตอาสาได้ระบุปัญหาในชุมชนตามบริบทจริง จากการได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อม เรียนรู้ความหลากหลายของวิถีชีวิต รวมถึงอัตลักษณ์ทางภาษาและศาสนาในชุมชน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิม-พุทธ การฟังเสียงของชุมชนในลักษณะนี้สะท้อน มิติด้านการบูรณาการเนื้อหา (Content Integration) และ มิติด้านการลดอคติทางวัฒนธรรม (Prejudice Reduction) ของ Banks อย่างชัดเจน กล่าวคือ มีการเรียนรู้และนำองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนเข้ามาใช้ในกระบวนการทำงาน พร้อมทั้งสร้างความไว้วางใจผ่านการสื่อสารที่อ่อนไหวทางวัฒนธรรม (Culturally Responsive Communication)

2. การวางแผน (Planning) บัณฑิตอาสาสร้างความร่วมมือกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อร่วมกันออกแบบแผนปฏิบัติงานให้ตอบโจทย์กับปัญหาของชุมชน ซึ่งสะท้อนมิติด้านกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Construction Process) และ มิติด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาค (Equity Pedagogy) ตามแนวคิด Banks ที่ส่งเสริมให้มีการตั้งคำถาม วิเคราะห์ และเข้าใจความรู้จากมุมมองที่หลากหลาย โดยกระบวนการนี้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนา และสร้าง “ความเป็นเจ้าของ” (Agency) ของชุมชนต่อโครงการอย่างแท้จริง เพราะความรู้ควรถูกสร้างร่วมกันบนพื้นฐานของความเสมอภาคและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย

3. การดำเนินโครงการ (Execution) พบว่า การดำเนินโครงการตาม PMBOK คือการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งบัณฑิตอาสาได้ประยุกต์ใช้กิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น การจัดกิจกรรมเยาวชนดูแลผู้สูงอายุ หรือการพัฒนาแบบฟอร์มการกินยาสำหรับผู้สูงอายุที่อ่านหนังสือไม่ออก กระบวนการนี้ยังใช้แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participatory Approach) ซึ่งสอดคล้องกับ มิติด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาค (Equity Pedagogy) ที่พูดถึงการเน้นการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความหลากหลายของผู้เข้าร่วม รวมทั้งสะท้อนถึงมิติด้านการสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนและโครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม (Empowering School Culture and Social Structure) เมื่อกิจกรรมถูกออกแบบมาเพื่อลดช่องว่างระหว่างรุ่น หรือระหว่างกลุ่มศาสนาในชุมชน หรือความแตกต่างระหว่างผู้จัดโครงการกับผู้เข้าร่วมโครงการ

4. การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) ในขั้นตอนการประเมินผล PMBOK แนะนำให้มีการกำหนดเกณฑ์วัดความสำเร็จที่ชัดเจน และมีการติดตามเป็นระยะ ซึ่งบัณฑิตอาสาได้ปรับเครื่องมือให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ใช้วิธีการพูดคุยรายบุคคลกับผู้สูงอายุแทนการใช้แบบสอบถามที่ซับซ้อน การใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรม (เช่น วัด หรือกิจกรรมทำบุญ) เป็นพื้นที่สะท้อนผล ถือเป็นตัวอย่างของการออกแบบการประเมินที่อิงกับบริบทท้องถิ่น และการพูดคุยแบบ Snowball ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงถึงมิติด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อความเสมอภาคและ มิติด้านการสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนและโครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม จาก Banks ที่ทำให้ชุมชนมีบทบาทในการบอกเล่าผลลัพธ์ของโครงการด้วยเสียงของตนเอง

5. การปิดโครงการ (Closure) การปิดโครงการเน้นที่การสรุปผล ส่งมอบงาน และจัดทำรายงาน ซึ่งบัณฑิตอาสาได้จัดทำเอกสารสรุปและแนวทางพัฒนาต่อให้กับศูนย์อาสาสมัคร รวมถึงจัดกิจกรรมเวทีสรุปภาคประชาชน เพื่อสะท้อนประสบการณ์ร่วมของผู้เข้าร่วม สอดคล้องกับ มิติด้านกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge Construction Process) และ มิติด้านการลดอคติทางวัฒนธรรม (Prejudice Reduction) ที่สร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนมุมมองและข้ามพรมแดนอคติทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ผลการสัมภาษณ์ยังชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการปรับตัวของบัณฑิตอาสาในบริบทของความแตกต่าง เช่น ภาษา ศาสนา อายุ และวัฒนธรรม เป็น กุญแจสำคัญ ในการสร้างความไว้วางใจและนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Srichai, Iamnirun & Intarata (2014) ที่ระบุว่าการทำงานในพื้นที่ชายแดนใต้ต้องอาศัยทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และการเข้าใจบริบทเชิงลึก เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง ซึ่งกระบวนการจัดการโครงการตามแนวคิด PMBOK เมื่อถูกนำมาปรับใช้ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายเช่นชายแดนใต้ จะต้องอาศัยแนวคิดทางพหุวัฒนธรรมร่วมด้วย โดยเฉพาะในมิติของการปรับตัว การฟังอย่างเข้าใจ และการยอมรับในความแตกต่าง ซึ่งพบว่าบัณฑิตอาสาสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้กรอบความคิดเหล่านี้

การดำเนินโครงการบัณฑิตอาสาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่เพียงแต่ใช้หลักการจัดการโครงการ (Project Management) อย่างมีระบบ หากแต่ยังสะท้อนถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดของ Banks อย่างชัดเจน ทำให้โครงการนี้ไม่ได้เป็นเพียง “กิจกรรม” ระยะสั้น แต่เป็น “กระบวนการเปลี่ยนผ่าน” ที่ส่งผลทั้งในระดับบุคคล (ผู้ปฏิบัติงาน) ระดับชุมชน (ผู้มีส่วนร่วม) และระดับสถาบัน (PSU ในฐานะองค์กรการเรียนรู้)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 สำหรับศูนย์อาสาสมัครที่ทำการดูแลโครงการบัณฑิตอาสา ควรนำกระบวนการทั้ง 5 ขั้นตอนของการจัดการโครงการตาม PMBOK ที่บัณฑิตอาสาไปใช้ได้จริง มาพัฒนาเป็น “แนวปฏิบัติ” (Guideline) หรือ “คู่มือภาคสนาม” สำหรับบัณฑิตอาสา รุ่นต่อไป เพื่อให้มีแนวทางชัดเจนและสามารถปรับใช้กับแต่ละบริบทชุมชน

1.2 สำหรับการพัฒนาหลักสูตรในมหาวิทยาลัย ควรนำมิติต่าง ๆ ของแนวคิดพหุวัฒนธรรมของ James A. Banks มาบูรณาการในรายวิชาด้านจิตสาธารณะ การทำงานกับชุมชน หรือรายวิชาสหกิจศึกษา เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาทำงานในบริบทที่มีความหลากหลาย

1.3 สำหรับการพัฒนา Soft Skills ของบัณฑิตอาสาในรุ่นต่อไป ควรมีการจัดอบรมทักษะเฉพาะ เช่น การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การเข้าใจกลุ่มเป้าหมายต่างช่วงวัย และการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงานกับชุมชนที่มีความหลากหลาย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เปรียบเทียบรูปแบบการจัดการโครงการในพื้นที่วัฒนธรรมต่างกัน เช่น เปรียบเทียบบัณฑิตอาสาในภาคใต้กับพื้นที่พหุวัฒนธรรมอื่น เช่น ภาคเหนือที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อดูว่าแนวทางใดใช้ได้ดีในบริบทที่หลากหลาย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องแนวทางการปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในสังคมพหุวัฒนธรรมพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตที่ให้คำแนะนำรวมทั้งต้นสังกัดของผู้วิจัย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

References

- Banks, J. A. (2009). Diversity and citizenship education in multicultural nations. *Multicultural Education Review*, 1, 1–28.
- Chumkaew, S. (2021). Best Practices in Project Management and Research Units. *Journal of Social Sciences in Measurement Evaluation Statistics and Research*, 2(1),
- Cleesuntorn, A. (2012). Project writing: from idea into practice. *Rajabhat J. Sci. Humanit. Soc. Sci.* 13(2), 1-9.
- Janakiraman, S., William R. Watson, Sunnie L. Watson & Bawa, R. (2019). Instructional Design and Strategies for Multicultural Education: A Qualitative Case Study. *Journal of Educational Research and Practice*, 9(1), 300-315
- Jirapathomsakul, P., Teerapong, T., (2021). Psychological Process of Counter-urbanization People. *Chiang Mai University Journal of Humanities*, 22(2), 196-209. 1-16.
- Multicultural Education. (n.d.). *Web Solutions LLC. and its Licensors*.
<https://education.stateuniversity.com/pages/2252/Multicultural-Education.html>
- Rdiouat, Y., Nakabi, N., Kahtani, K. & Semma, A. (2021). *Towards a new approach of continuous process improvement based on CMMI and PMBOK*. <https://arxiv.org/pdf/2109.07251>
- Ruangcharoonsri, Y. (2009). *The concepts and principles of project management*. Kroobannok Blog.
- Srichai, C., Iamnirun, T., Intarata, K. (2014). Reconciliation through Communication in the Three Southernmost Border Provinces of Thailand. *The Golden Teak: Humanity and Social Science Journal (GTHJ.)*, 20(2.4), 109-125.
- Visual-paradigm. (2024) What is PMBOK in Project Management?. *Visual Paradigm*.
<https://www.visual-paradigm.com/guide/pmbok/what-is-pmbok/>